

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Boda Mihály

A katonai erények

Boda Mihály

A katonai erények

Hadtörténelmi példákkal szemléltetett katonai etikai elmélet

Boda Mihály

A katonai erények

*Hadtörténelmi példákkal szemléltetett
katonai etikai elmélet*

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2021

Szerző
Boda Mihály

Lektorálta
Prof. dr. Harai Dénes

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó Iroda
A kiadásért felel: Koltay András rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószerkesztő: Bujdosó Hajnalka
Korrektor: Szarvas Melinda
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-456-0 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-457-7 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-458-4 (ePub)

© A szerző, 2021
© A kiadó, 2021

Minden jog védve.

Tartalom

Bevezetés	9
A katonai etika	9
Az erények	11
A katonai hivatás	12
A vizsgálat célja és módszerei	13
Az erények és a katonai erény-listák	15
Az erények	15
Az erények személyiségjegyek/karakterjegyek	15
Az erények hajlamok	16
Az erények ideális hajlamok	17
Az erényekkel valamilyen erkölcsi szempontból fontos cél érhető el	19
Az erények elsajátíttatása a közösség feladata	21
Katonai erény-listák és katonai erények	22
Az indirekt hadviselő erényei	25
Bevezetés	25
Az indirekt hadviselés erkölcsi jelentőséggel rendelkező jellemzői a primitív háborútól napjaink felkelő háborújáig	27
Az egyetemes indirekt hadviselés erkölcsi jelentőséggel rendelkező jellemzői a primitív hadviselésben, az ókorban és a középkorban	27
A magyar indirekt hadviselés erkölcsi jelentőséggel rendelkező jellemzői a 18–19. században	32
Az egyetemes indirekt hadviselés erkölcsi jelentőséggel rendelkező jellemzői a 20. században.	35
Az indirekt hadviselő erényei:	
a ravaszság és a megtévesztésen alapuló bátorság	37
Az indirekt hadviselést folytató harcos erkölcsi karaktere: a ravaszság	37
Az indirekt hadviselő bátorsága és többi katonai erénye	48
Összefoglalás	68
A bátorság	69
A bátorság általában	69

A természetes bátorság	71
A mesterséges bátorság	74
A hazaszereteten alapuló bátorság	76
A morális bátorság	78
Összefoglalás	81
A kiemelkedő bátorság: hősiesség	83
A hősiesség általában	83
A természetes bátorság hősiessége	87
A mesterséges bátorság hősiessége	90
A hazaszereteten alapuló bátorság hősiessége	93
A morális bátorság hősiessége	95
Összefoglalás	96
A becsület	97
A becsület általában	97
Az önbecsülésen alapuló becsület	101
Az erkölcsi becsület	103
A közösségi becsület	106
A morális becsület	108
Összefoglalás	111
A hűség	113
A hűség általában	113
A személyes hűség	117
A hivatáshoz való hűség	120
A közösséghez való hűség	123
A morális elvhűség	126
Összefoglalás	128
A katonai vezetői erény: a karizma	129
A katonai vezetői erény, a karizma mibenléte	129
A becsületen alapuló vezetői erény	133
A szervezőképességen alapuló vezetői erény	136
A gondoskodáson alapuló vezetői erény	140
A morális integritáson alapuló vezetői erény	143
Összefoglalás	150

A beosztott katonai erény: a fegyelmezetség	151
A katonai fegyelmezetség mibenléte	151
A becsületen alapuló fegyelmezetség	156
A szigorú engedelmesség	161
A szocializált katona fegyelmezettsége	166
A professzionális autonómia	172
Összefoglalás	180
Konklúzió: a sztoikus harcos erényei és a hozzá kapcsolódó fegyveres konfliktustípus	181
A bátorság központi szerepe	181
A sztoikus harcos erényei	183
A fegyveres konfliktusok típusai és összefüggéseik az erénytípusokkal	186
Felhasznált irodalom	193
Névmutató	206

Bevezetés

Jelen könyv a katonai etika egyik nagyobb kutatási területének, a katonai erényeknek a vizsgálatát célozza. Az erények bemutatása mellett a könyv azt az állítást igyekszik alátámasztani, hogy a 20–21. század katonái számára a katonák hagyományos, harcosi, professzionális és nemzeti-közösségi értékeit megvalósító erényei mellett az emberi egyéni értékeket megvalósító morális erények is komoly jelentőséggel rendelkeznek. A könyv ennek az álláspontnak az alátámasztására főként katonai etikai érveket és elméleteket mutat be, amelyek minden esetben kiegészülnek a szemléltetést szolgáló hadtörténelmi példákkal.

A katonai etikai vizsgálódás, mint minden etikai vizsgálódás, előírásokat fogalmaz meg, és nem csupán rögzíti a tényeket. Ennek megfelelően a könyv tézisének a 20–21. század katonáival szemben megfogalmazott elvárások bemutatásaként kell érteni, és nem kizárólag a megváltozott gyakorlat leírásaként. A könyv állítása így abban a pontosabb formában fogalmazható meg, hogy a katonai erények kortárs fejlődése abba az irányba mutat, hogy a modern katonáknak a hagyományos katonák harcosi, professzionális és nemzeti-közösségi értékeit megvalósító erényei mellett az emberi egyéni értékeket megvalósító erényekkel is rendelkezniük kell.

A katonai etika

Az etika az erkölcsi és a morális indokokkal és értékekkel foglalkozik, amelyek arra vonatkozó előírások, hogy mit kell tenni, vagy hogy miként kell élni. Az indokoknak a cselekvés mérlegelése előtt, a cselekvés indoklásában van szerepük, az értékeknek pedig a cselekvést követően, annak értékelésében. Bizonyos indokok és értékek ezért előíró tartalmukat tekintve azonosak, és csak a cselekvéshez viszonyított szerepükben különböznek. A továbbiakban ezért, az egyszerűség kedvéért, csak értékekről fogok beszélni, figyelem előtt tartva, hogy az értékek előíró tartalmának nemcsak értékelő, hanem indokló szerepe is lehet.

Az értékek lehetnek erkölcsiek és morálisak, annak megfelelően, hogy inkább a mindennapi életvitelből származnak (erkölcsi értékek), vagy inkább a reflexív gondolkodásnak az ideális cselekvésre vonatkozó eredményei (morális értékek). Az erkölcsi értékek inkább közösségspecifikusak, a morális értékek legfontosabb

példái azonban az emberi egyén értékei és az azokat védő emberi jogok. Az erkölcsi értékek általában szocializációval sajátíthatók el, a morális értékek viszont csak nagyon is tudatos megértési folyamat eredményeként.

Amikor valaki etikusként foglalkozik erkölcsi és morális értékekkel, akkor nem ugyanolyan módon viszonyul hozzájuk, mint amikor civilben, nem etikusként teszi mindezt. Utóbbi esetben olyan előírásokként kezeli az erkölcsi és a morális értékeket, amelyeket figyelembe véve valamilyen meghatározott módon kell cselekednie. Ezzel szemben az etikai, és azon belül a katonai etikai vizsgálódás azokat az értékeket kutatja, amelyeket a konkrét cselekvéseket végrehajtó katonák felhasználhatnak döntéseik és cselekvéseik során. A katonai etika nem akarja és nem is tudja megszabni, hogy mely egyetlen értékre kell figyelni egy katonai cselekvés során, hanem az összes olyan értéknek (a legtöbb esetben több ilyen érték létezik) a megtalálásában tud segítséget nyújtani, amelyeknek az adott döntés és cselekvés szempontjából erkölcsi és morális jelentőségük van. Ezek az értékek többféle típusba tartozhatnak, lehetnek kötelességek, szükségletek, hagyományok, elvek, szabályok, törvények, vágyak stb. A katonai etikai vizsgálódás által feltárt értéklista egyes, egymással konfliktusban álló elemei között nem lehet erkölcsi és morális alapon választani, hanem csak valamilyen más, például egyéni életvezetési (egyéni politikai) vagy közösségi politikai szempontból (pontosabban első körben lehet, csakhogy erre is többféle erkölcsi és morális elmélet áll rendelkezésre, amelyek között szintén választani kell, így a választás végül kikerül az etika területéről).

A katonai etika által vizsgált értékeknek csak a katonai cselekvés esetében van jelentőségük, az általános – az emberi cselekvésre vonatkozó értékeket kutató – etika által vizsgált értékeknek azonban minden emberi cselekvés esetében. Az általános etika által vizsgált értékeknek azonban, lévén általánosak, jelentőségük lehet a katonai cselekvés területén is. Amennyiben a katonai etika ilyen, az általános etika területéről vett értékekkel foglalkozik, akkor alkalmazott etikának nevezzük, mivel az általános etika által elért eredményeket igyekszik alkalmazni, vizsgálni, mélyíteni az emberi cselekvés egy speciális területén, a katonai cselekvés esetén. A katonai etika azonban nem csupán az általános etikából nyeri tevékenységének a nyersanyagát, hanem olyan jelenségekkel is foglalkozik, amelyek elsősorban a katonai cselekvés jellemzői, és az emberi cselekvés más területein nem vagy csak áttételesen lelhetők fel. A katonai erények vizsgálata általában a katonai etikának ebbe a második vizsgálódási típusába tartozik, amelyet megkülönböztetendő az alkalmazott etikától, szakmai etikának nevezünk.

A jelen könyv által bemutatott vizsgálat bizonyos szempontból kivételt képez a katonai etikai vizsgálatok ezen felosztása alól. A vizsgálat ugyanis katonai erényeket vizsgálva jut olyan következtetésre, hogy azokban valamilyen mértékben szerepet kell kapniuk az emberi, azaz általános etikai értékeknek is. A könyv gondolatmenete így egyszerre alkalmazott és szakmai etikai vizsgálódás is.

Az erények

Akárhogy is jellemezzük a jelen vizsgálódást a katonai etika altípusai segítségével, a vizsgálódás célpontja az erények, illetve azokon belül a katonai erények mibenlétének a feltérképezése. Az erények speciális emberi képességek, amelyek segítségével speciális helyzeteket felismerve, azokban egy speciális, motivált cselekvést lehet végrehajtani.

Az emberi cselekvések jellemzésénél Európában az ókori görög filozófusok hivatkoztak először erényekre, amit átvett az európai középkori gondolkodás is. A középkor azonban átértelmezte és kibővítette az „erények” nyelvezetét és a görög erénylistát, a kereszténység alapvető értékeinek megfelelően. A korai újkortól kezdve viszont az erények vizsgálata háttérbe szorult, és helyettük az erények alkotóelemei, a tapasztalatok, a benyomások, a fogalmak, a vágyak, az érzelmek, az akaratok és az értelem működésének vizsgálata került előtérbe. Ennek főként az volt az oka, hogy amíg az európai ókori-középkori tudományos világfelfogás, és azon belül a természet- és emberfelfogás arra épült, hogy mindennek és mindenkinek a világon megvan a maga célja és szerepe, addig a korai újkorban a megváltozott világ-, természet- és emberfelfogással a célok helyett inkább a (ható)okok vizsgálata kapott nagyobb szerepet. Az ókorban és a középkorban az erények mint speciális célokat és szerepeket megvalósító képességek kaptak szerepet az emberi cselekvés magyarázatában, ezért az erények a hatóokok szerepének a megnövekedésével háttérbe szorultak. Ekkor azt lehetett gondolni, hogy az erények egy meghaladott világkép összetevői csupán.

A 20. század második felében azonban az erények újra komoly jelentőségre tettek szert, többek között az olyan szervezetek működésének megtervezésében és magyarázatában, amelyek valamilyen rögzített cél elérése vagy szerep ellátása érdekében tevékenykedtek. Ilyen szervezetek a hivatások, amelyek egy-egy társadalmi szerepet – például a társadalom védelme külső ellenség ellen, a törvényes rend védelme, a társadalom egészségének a védelme stb. – ellátva végzik feladatukat. Az erényeknek ebben a koncepcióban azért jutott hely, mert

a hivatás által ellátott meghatározott társadalmi cél/szerep elérése/megvalósítása olyan meghatározott képességeket igényel, amelyeket meg lehet határozni az erényekre hivatkozva. Az erények innentől kezdve azoknak az érzékenységeknek, szemléleteknek, motivációknak, akaratoknak egy-egy egységét foglalták magukban, amelyek szükségesek a hivatás sikeres ellátásához, és így beleillenek a modern világképbe is.

A katonai hivatás

A könyv nem minden hivatás erényeivel foglalkozik, hanem speciálisan a katonai hivatás erényeivel, a katonai erényekkel. „Katona” alatt a legtágabb értelemben a fegyveres konfliktusokban aktívan részt vevőket lehet érteni. A katonának több szempont szerint, több típusát lehet megkülönböztetni. Alább a katona aleteit az alapján tárgyaljuk, hogy milyen erények gyakorlása jellemző rájuk. A katona egyes típusaira jellemző erények alapján megkülönböztethetjük az ellenség megtevesztésére törekvő indirekt harcolót és a főként direkt módszerekkel harcoló harcost, a professzionális hadsereg katonáját, illetve a nemzeti hadsereg katonáját és az emberi méltóságon, értelmén/észen és akaraterőn nyugvó emberi jogi háborús ideológiát elfogadó sztoikus harcost. Amíg az indirekt harcoló esetében a ravaszságnak van jelentősége, a harcos esetében pedig a bátorságnak, a becsületnek és a hűségnek, addig a szervezett hadsereg katonái esetében a katonai vezetői erénynek, azaz a karizmának és a fegyelmezettségnek, illetve a nemzeti hadsereg esetében a nemzeti értékeknek, a sztoikus harcos esetében pedig az emberi értékeknek és az emberi jogoknak. Jelen könyv célja annak hangsúlyozása, hogy a 20–21. században a hagyományosabb katonai erények mellett a sztoikus harcos erényeinek is komoly jelentősége van.

Természetesen lehetnek átfedések a katonai típusokra jellemző erények között. Például bátorságról beszélhetünk a szervezett hadsereg katonájának esetében is, vagy a karizma megjelenik a harcosoknál is, azonban a jelzett erények mégis főként vagy eredeti formájukban az említett katonatípusokat jellemzik. A tárgyalt katonai erényekről általában véve is az mondható, hogy bár egy-egy erény vagy egy-egy erény egy-egy típusa egy-egy történelmi korszak jellemző katonai erénye, azonban ez nem jelenti a kizárólagosságát, hanem csupán azt, hogy akkor az volt a jellemző erény(típus). Ennek megfelelően, amikor az egyes erények tárgyalásánál eljutok az utolsó, emberi értékeket tükröző erénytípus tárgyalásához, amelyet főként a 20–21. századhoz lehet kapcsolni, akkor ez nem

jelenti azt, hogy a többi erénytípusnak ne lenne jelentősége a 20–21. században, hanem csak azt, hogy egy új erénytípus kap ebben az időszakban kiemelkedő szerepet.

A vizsgálat célja és módszerei

A könyv fő célja annak megmutatása, hogy a katonai erények kortárs fejlődése abba az irányba tart, hogy a modern katonáknak a harcos, a professzionális és a nemzeti-közösségi értékeket megvalósító erényei mellett az emberi egyén értékeit megvalósító morális erényekkel is rendelkezniük kell. A fejlődési irány szemléltetésének érdekében a III. fejezettől kezdődően bemutatom a különböző katonatípusok alapvető erényeit és azok különböző típusait. A II. fejezet bevezető jellegű fejezet, amelynek célja az erények általában vett természetének bemutatása és az ókortól kezdődően a mai napig megtalálható katonai erény-listák rövid elemzése. A könyv végén, a X. fejezetben összegzem a korábbi fejezetek eredményeit, majd felvázolva a fegyveres konfliktusok fejlődésének egy, a korábbi fejezetek során impliciten alkalmazott szakaszolását, ebbe a keretbe helyezem bele az elért eredményeket. Az erények bemutatását elméleti, filozófia és etikai elemzésre építem, és ahol csak lehetséges, hadtörténelmi példákkal szemléltem.

Az erények és a katonai erény-listák

Az erények

Az erények – az erényetika egyik legfontosabb képviselője, Arisztotelész (Kr. e. 384 – Kr. e. 322) szerint – az emberi személyiség/karakter lehetséges jegyei,¹ amelyek által az emberek hajlamosak² erkölcsi szempontból ideális³ módon viselkedve valamilyen erkölcsi szempontból fontos célt⁴ elérni, és amelyeknek az elsajátíttatása a közösség feladata⁵. Vegyük sorra ennek az igen összetett meghatározásnak az egyes összetevőit!

Az erények személyiségjegyek/karakterjegyek

A „személyiség” és a „karakter” kifejezés kétféle értelemben is használatos, attól függően, hogy milyen eredetet tulajdonítunk a mögöttes fogalomnak. Egyrészt a karakter az ógörög *charaktêr*-ből származik, és alapvetően a személyiségnek azokra a jellemzőire utal, amelyek másoktól megkülönböztethetővé, egyénivé teszik a személyiséget. Valakit másoktól megkülönböztető és egyénivé tevő jellemzők a személyiségjegyek. Ebben az értelemben mondjuk, hogy valaki „igazi személyiség”.

A „karakterjegyek” és a „személyiségjegyek” elnevezés másik eredete az *êthos* kifejezésből származik, abban az értelemben, ahogyan azt Arisztotelész használta a *Nikomakhoszi etikában*.⁶ Arisztotelész megkülönböztette a lélek három fontos aspektusát, amelyből kettő valamilyen szempontból kapcsolódik az értelemhez. Az egyik aspektus az értelemmel rendelkező aspektus, a másik az értelemmel nem rendelkező aspektus, amely azonban számol az értelmes aspektussal, mert hallgat az értelmes aspektusra és engedelmeskedik neki. Arisztotelész szerint a lélek kétféle értelmes aspektusára az erények kétféle

¹ Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. 1106a, 42.

² Arisztotelész (1987) i. m. 1105b, 40.

³ Arisztotelész (1987) i. m. 1101a, 26.

⁴ Arisztotelész (1987) i. m. 1094a, 5–6.

⁵ Arisztotelész (1987) i. m. 1099b, 23.

⁶ Marcia Homiak: Moral Character. In Edward N. Zalta (szerk.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (2016 Edition), Fall.

csoportja jellemző, az önmagában véve is értelmes aspektusra az észbeli erények (például bölcsesség, éleslátás, okosság), az értelem szavára hallgató aspektusra pedig az erkölcsi erények (például nemes lelkű adakozás, mértékletesség).⁷ Az utóbbi erénytípusban az „erkölcsi” kifejezés ógörög megfelelője az *éthikos*, amelynek a főnévi formája az *éthos*, amely karaktert jelent abban az összetett értelemben, hogy másoktól különböző és egyéni jellemzőkkel rendelkezővé, plusz egyben olyan jellemzőkkel rendelkezővé, amelyek a birtokosukat erkölcsi értelemben becsülendővé, hiányuk pedig kárhoztathatóvá teszik. Ezek az egyéni-esítő és erkölcsileg becsülendővé vagy kárhoztathatóvá tevő jellemzők a személyiségjegyek. A továbbiakban kizárólag ezzel a második jelentéssel foglalkozom.

Az erények tehát a személyiség jegyei. A személyiségjegyek kétfélek lehetnek, becsülendők vagy kárhoztathatóak, mégpedig annak függvényében, hogy jobbá vagy rosszabbá teszik-e a személyiséget. Az erények azok a személyiségjegyek, amelyek jobbá teszik a személyiséget. A személyiséget rosszabbá tevő személyiségjegyek a negatív személyiségjegyek, vagy másként fogalmazva azok, amelyek vétkeket eredményeznek.

Az erények hajlamok

A személyiségjegyek és így az erények olyan jellemzők, amelyek hajlamosítanak valamire. Az erények ezért hajlamok. Valamilyen hajlammal rendelkezni azt jelenti, hogy a hajlammal rendelkező személy vagy tárgy bizonyos feltételek mellett valamiképpen viselkedik, és csak ezen feltételek mellett viselkedik a kérdéses módon. Például az üveg hajlamos eltörni, mivel ha az üveg kemény felületnek ütődik, akkor eltörik, de egyéb esetben ép marad. Az emberi hajlamok egy része nagyon hasonlóan működik a tárgyi hajlamokhoz. Az emberi reflexek és szokások például szintén bizonyos feltételek mellett befolyásolják az emberi viselkedést. Például dohányosnak lenni annyit tesz, hogy az illető bizonyos feltételek (például idegesség, alkohol) mellett rágyújt.

Az erények azonban, bár emberi hajlamok, jelentősen összetettebb viselkedést határoznak meg, mint a tárgyak „hajlamai”, az emberi reflexek vagy a szokások. Ennek az az egyik oka, hogy az emberi reflexek és a szokások egyféle automatizmust foglalnak magukban, amelyek esetében a korábbi viselkedésnek nincs hatása a későbbire nézve. Az erények esetében ugyanakkor a korábbi viselkedések befolyásolják a későbbieket, mivel a korábbi, többé vagy kevésbé erényes

⁷ Arisztotelész (1987) i. m. 1102b–1103a, 31–32.

viselkedést lehet kritizálni, és így tanulni lehet belőle. A szokás és az erény közötti különbséget jól érzékelteti a mindennapi járás és a hegymászó hegymászás közbeni járása közötti különbség. Amíg a mindennapi járás a korai gyerekkortól kezdve automatizmusként működik, addig a hegymászó járása önmagára nézve reflektív, hiszen egy-egy elrontott lépést követően a hegymászó képes módosítani járását.

Továbbá amíg a tárgyak, a reflexek és a szokások esetében viszonylag egyszerű azonosítani azt vagy azokat a feltételeket, amelyek mellett a tárgy vagy az ember meghatározott módon viselkedik, addig az erények esetében jelentősen nehezebb azonosítani azokat a feltételeket, amelyek kiválthatják a kérdéses erény működését. Például bátran viselkedni számos, nehezen felsorolható esetben képes a bátor ember, így harcban, segítségnyújtásban, valamilyen álláspontért való kiállásban stb. Hangsúlyozva a tárgyi hajlamok, a reflexek és a szokások, illetve az erények közötti különbséget, a tárgyi hajlamokat, a reflexeket és a szokásokat „egyvágányú” hajlamoknak nevezzük, az erényeket pedig „többvágányú” hajlamoknak.⁸

Ahogy az erényes viselkedést kiváltó feltételek („bemenetek”) többféle, úgy az erény „kimenete” is többféle lehet, az nem korlátozódik csupán a viselkedés fiziológiai oldalára, azaz a testi mozgásra. Az erényes viselkedés része a testi mozgás; bizonyos érzésekkel/érzelmekkel való rendelkezés, amely érzelmek segítenek azonosítani azokat a helyzeteket, ahol helye van az erényes viselkedésnek; bizonyos indokokkal való rendelkezés, amely indokok igazolják a viselkedést; illetve bizonyos motivációval való rendelkezés. Így például az őszinte ember nem pusztán az igazat mondja, hanem felismeri azokat a helyzeteket, amikor jelentősége van az igazmondásnak, a megfelelő indokokkal mond igazat és motivált is az igazmondásra.⁹

Az erények ideális hajlamok

Az emberi viselkedéssel szemben elvárások fogalmazhatók meg, azaz megfogalmazható, hogy mi az elvárt cselekvés. Az elvárások némelyike deontológiai elvárás, például szabály, kötelesség vagy parancs, amelyek esetén a viselkedés szabálynak, kötelességnek vagy parancsnak való megfelelése fontos.

⁸ Vö. Gilbert Ryle: *A szellem fogalma*. Budapest, Gondolat, 1974. 57–61.

⁹ Arisztotelész (1987) i. m. 1103b, 34–35; Rosalind Hursthouse: *On Virtue Ethics*. Oxford, OUP, 1999. 10–14.

A deontológiai elvárások általánosak abban az értelemben, hogy függetlenek a viselkedés kontextusától és következményeitől, azaz elvileg bármilyen kontextus és következmény esetében is elvárások maradnak (azaz egy bizonyos értelemben mindig és mindenki számára elvárások). Más – hasznossági vagy konzekvencialista – elvárások esetén sokkal inkább a viselkedés következményei a fontosak, mert azt célozzák, hogy valaki a helyzetben potenciálisan benne rejlő, lehető legjobb következményeket mozdítsa elő. A konzekvencialista elvárások ezért a fenti értelemben nem általánosak, mert elvárás voltuk függ attól, hogy az elvárt viselkedés milyen következményhez vezet. Végül, az érényeszerű elvárások esetén, a fenti elvárástípusokkal szemben, a viselkedő személynek a viselkedés egyedi helyzetével fennálló viszonya a fontos, és ebben az értelemben az elvárt cselekvés független az elvárt viselkedés következményeitől és az általánosságtól. Egy érényel való rendelkezés ezért nem pusztán annak számbavétele, hogy valaki bizonyos feltételek mellett ténylegesen miként viselkedik, hanem egyféle elvárás vele szemben, hogy adott feltételek mellett miként kell viselkednie. Az érények ezért ideális hajlamok.

Az érényel rendelkező személy számára az érény az ő kiválósága, ami miatt az érény a pozitív értékkel rendelkező személyiségjegye, amely jobba teszi a személyiségét. A kiválóságok a cselekvésben és az érzelmekben egyféle jó középutat képviselnek két rossz szélsőség, a túlzás és a hiányosság között.¹⁰ Például Arisztotelész szerint a bátorság érénye a félelem és a biztonság érzésének a tekintetében közösen helyezkedik el a gyávaság és a vakmerőség között. A gyávaság ugyanis a félelmet viszi túlzásba, a biztonság érzésében pedig alul marad (így a félelem tekintetében túlzás, a biztonság érzése tekintetében hiányosság); a vakmerőség pedig a biztonság érzését viszi túlzásba és a félelem tekintetében alul marad (így a biztonság érzésének tekintetében túlzás és a félelem tekintetében hiányosság).¹¹

Az érények nem annyiban képviselnek középutat, hogy mindig valamilyen enyhe (moderált) érzellemmel és a hozzá kapcsolódó visszafogott cselekvéssel járnak együtt. Sokkal inkább abban, hogy az érényes cselekvések végrehajtása a megfelelő helyzetben, a megfelelő személyeket érintően, a megfelelő indokkal, a megfelelő érzelmi motivációval és a megfelelő módon történik. A moderáltság és a középut, bár mindkettő az értelem gyakorlati használatának a következménye, fontos tekintetben különböznek egymástól. Amíg a középut

¹⁰ Arisztotelész (1987) i. m. 1107a, 44–45; 1104b, 37; 1105b, 40.

¹¹ Arisztotelész (1987) i. m. 1107b, 46; 1104b, 37; 1105b, 40.

azt határozza meg, hogy az erények a hiányosságok és a túlzások között középben – megfelelő helyen – helyezkednek el, addig a moderáltság pontosabban rögzíti, hogy mit is jelent „középben” elhelyezkedni. Például, ha valaki ritkán iszik alkoholt, de ezekben az esetekben néha (indokolt esetben) megengedi magának az egész estés alkoholfogyasztást, akkor ő a középútat képviseli. Ha azonban egy másik személy a ritka alkoholfogyasztás elfogadása mellett még az elfogyasztott alkohol mennyiségét is korlátozza, mondjuk egy pohár borra, akkor ő egyaránt képviselője a középútnak és a moderáltságnak is.¹²

Az erényekkel valamilyen erkölcsi szempontból fontos cél érhető el

Az a cél, amely Arisztotelész és néhány mai követője szerint elérhető az erényes élettel, a minden ember vagy az emberek mint biológiai élőlények számára való jó élet, az *eudaimonia*,¹³ illetve az erényes emberek alkotta közösség számára való jó.¹⁴

Alasdair MacIntyre (1929–) szerint az erényekkel elérhető cél a belső jó, ami a jó életnek az együttműködésen alapuló tevékenységgel (vagy röviden gyakorlattal) megvalósítható változata. A belső jó az a gyakorlattal megvalósítható jó, amely csak és kizárólag a gyakorlattal érhető el, amely azonosításához szükséges a gyakorlat részének lenni (azaz a gyakorlathoz szükséges erényekkel rendelkezni valamilyen szinten), és amely a gyakorlatban részt vevő egész közösség tulajdona, függetlenül a közösség nagyságától. A belső jó mellett a gyakorlattal elérhető külső javak is. A külső javak azonban nem csupán a kérdéses gyakorlattal érhetőek el, hanem másként is, elérésük esetén pedig kizárólag a megszerző tulajdonát fogják képezni, és ezért elfogyhatnak, azaz a közösség többi tagja hiányt szenvedhet belőlük. Például a labda pattogtatása nem gyakorlat, de a futballozás vagy a kézilabdázás igen. A sportolással megvalósítható belső jó csak a sportolással valósítható meg, mint például a csapatsportokra jellemző összjáték. A sportolással azonban elérhető külső javak is, ilyenek a sportolással

¹² James Opie Urmson: Aristotle's Doctrine of the Mean. *American Philosophical Quarterly*, 10. (1973), 3. 223–230, 225–226.

¹³ Arisztotelész (1987) i. m. 1097b–1098a, 15–16; Hursthouse (1999) i. m. 9–10; Philippa Foot: *Natural Goodness*. Oxford, OUP, 2001.

¹⁴ Arisztotelész (1987) i. m. 1094b, 6.

esetlegesen együtt járó hatalom, hírnév vagy pénz. Ezek azonban más módon is megszerezhetők.¹⁵

Más szerzők ennél szűkebben értelmezik az erények szempontjából fontos jó életet és gyakorlatokat. Úgy vélik, hogy az erényekkel elérhető cél ugyan kapcsolódhat a gyakorlathoz, azonban nem minden gyakorlathoz, hanem csupán a társadalom és az állam számára fontos hivatásokhoz.¹⁶ Az erényekkel az olyan hivatások célja valósítható meg, mint például az orvoslás, a jogászkodás, a tanítás és az Isten-szolgálat, amelyek társadalmi szerepet látnak el. Ezekben a hivatásokban az a közös, hogy a hivatást teljesítők olyan embereket szolgálnak, akik hiányt szenvednek valami olyanban, ami szükséges a jó életükhöz, és ezért kiszolgáltatottak és sebezhetőek, illetve rá vannak kényszerülve arra, hogy megbízzanak a hivatást gyakorlóokban, hogy azok képesek az állapotukon javítani. A jó életben beálló hiány az orvoslás esetében az egészséget, a jogászkodás esetében az igazságot, a tanítás esetében a tudást és az Isten-szolgálat esetében az Istennel való egységet érinti.¹⁷ Úgy vélem, hogy a fenti hivatáslistához hozzávehetjük a fegyveres közszolgálati hivatásokat, így többek között a katonáskodást is mint azt a hivatást, amelynek a feladata, hogy biztosítsa vagy helyreállítsa a békét. A katonáskodás esetében a jó életben beálló hiány ezért a békét érinti.¹⁸

Az erények által valamilyen erkölcsi szempontból fontos cél (egészség, igazság, tudás, Istennel való egység, béke) érhető el. Az erények azonban mégsem csak mint eszközök fontosak és értékesek (hasznosak), hanem önmagukban is. Ennek az az oka, hogy az erények belső (internális) viszonyban állnak azzal a céllal, amelyet általuk el lehet érni. Ez azt jelenti, az erények és az általuk elérhető cél nem két teljesen különböző dolog. Az erényes viselkedéssel már megvalósul az a cél, amely az erények által elérhető, azaz az erényes élet az erények céljának az alkotóeleme. Például az őszinte viselkedés önmagában hordja a jutalmát, az önbecsülést és a mások általi megbecsülést, és nem csupán arról van szó, hogy hasznos lenne egy másik dolog eléréséhez (például, hogy kifizetődne).¹⁹

¹⁵ Alasdair MacIntyre: *Az erény nyomában*. Budapest, Osiris, 1999. 251–257.

¹⁶ Justin Oakley – Dean Cocking: *Virtue Ethics and Professional Roles*. Cambridge, CUP, 2001. 74–94; Edmund D. Pellegrino: *Professing Medicine, Virtue Based Ethics, and the Retrieval of Professionalism*. In Rebecca L. Walker – Philip J. Ivanhoe (szerk.): *Working Virtue: Virtue Ethics and Contemporary Moral Problems*. Oxford, Clarendon Press, 2007. 61–86. 62.

¹⁷ Pellegrino (2007) i. m.

¹⁸ Vö. Tony Pfaff: *Peacekeeping and Just War Tradition*. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2000. 10.

¹⁹ MacIntyre (1999) i. m. 248.